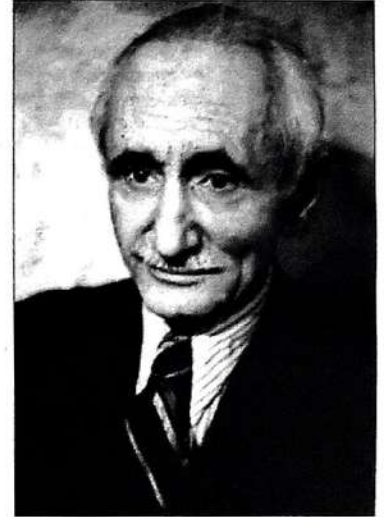

24 fevral 1881-ci ildə Tiflisdə ruhani ailəsində anadan olmuş bapbalaca (sözün hər iki mənasında; onun oxuduğu məktəbin müəllimləri "bu sınıfdə yaş və boy-buxunca ən balacamızdan nümunə götürün" deyərmişlər) Abdullanın şəxsinə, sən demə, Azərbaycan ədəbi-ictimai fikir tarixinə böyük maarif və mədəniyyət xadimi, gözəl şair, nasir, dramaturq, ədəbiyyatşünas, tərcüməçi də doğulmuş.

Abdulla Şaiq

Yüz ildir evlərdə ana dili açan Azərbaycan uşaqları məktəblərdə bu şairin şeirləri ilə aləm dili də açılar...

karlarının qidalandığı "iç cövhəri" - millilik "sənət"i idi. Axı, azman keçənlərlə süslü, həmin yüzilliyə yaxın və sonrakı dövrlərdə, az qala, başdan-başaya öyüdüz öyrənciyə, tələbsiz tələbəyə çevrilmiş bu millətə Şaiq kimi intibahçı müəllimlər gerek idi!..

O, "Məktub yetişmədi", "Köç", "Daşqın", "İntiharını, yaşamaqımı", "Göbəlek", "İblisin hüsurunda", "Dursun kimi bir çox qüvvətli hekayə, povest, romanlar da yazıb, "Hürriyyət pərisi", "XX əsrə xitab", "Niyyə uçuđu", "Bir quş" kimi gözəl poeziya nümunələri yaradıb, təkrarsız tərcümələr edib. Lakin, yene də, onun ən böyük əsəri mübariz maarifçiliyi, milli ağsaqqallıq-müəllimliyi idi...
Və sonda -

Bir haşiyyə

Bələ ki, maraqlıdır, bunca milli-ictimai, xalqı-maarifi fəaliyyət göstərmiş, dövrün məcburi internasionalizm çağırışlarına deyil, yalnız mənsub olduğu millətin özgür oyanış-yüksəlişinə işləyən ədəbi-bədii nümunələr yaratmış, dünəni milli hakimiyyətə ürkədən xidmət və aşıqlıq etmiş bu fədakarı, nədən sonrakı "partiya və hökumət" öz "vraqnarod" dəftərinə salıb məhv etməmişdir? Şaiqşünaslıq nümunələrində, digər tədqiqat və oçerklərdə bunun ciddi bir "çünki"-sile rastlaşmadığımdan, belə bir "ona görə" ehtimalındayam ki, görünür, öz qələm, düşüncə və təşəbbüslərlə bərabər, hər müsahibini, neticə etibarilə xalqı oyadan nurlu, sadədən sadə, aydından aydın cöhrəsi dövrün mürekkəb və qaranlıq simasızlarını belə ovsunlayıb, qəzəblərini çəş-baş salmış. Bu məqamda müasir şairlərimizdən birinin (Vahid Əziz) iki misrasını da sözüme qüvvət getirir: "Tütək neyləyibse, canavarı da - süründən uzaqda yuxu tutubdur"...

Tahir Abbaslı

Bunu on altı yaşından başladığı bədii tərcümə və füzulianə qezəllərlə "elan" edən bu "uşaq" öz "Ala, bula boz keç", "Dovşan, dovşan, a dovşan", "Ay pipiyi qan xoruz" kimi şedevrləri, "Bir kəndli muzdur ilə axşam-üstü biçindən" sayaq tərcümələrilə nəsil-nəsil uşaqlara ədəbi "ata dili" açdırdı.

Və... zaman-zaman:

"Bənövşəyəm, bənövşə,
Qızlar, oğlanlar məni
Dərib taxarlar döşə"

"Ağıllı oğlum, oyan!
Qiyəməlidir hər zaman
Tez ol, dur, get məktəbə,
Sarı elmə, ədəbə" -

deyən bu ata (və yeri-zamanı gəlmişkən),

"Soyuq qış axşamında,
İsti ocaq başında
Nağıl deyər nəvələr,
Qulaq asar nəvələr,"

"Bir qırmızı güldür tonqal,
Bir dəstə sünbüldür tonqal,
Bir xonçadır al günəşdən,
Həyat gəlir bu ataşdən" -

söyləyən bu baba,

"Anyam, zəhmətkeşəm,
Bal, mum çəkməkdir peşəm.
Uçaram göy yamaca,
Çiçək açmış ağaca,
Çalışaram doqquz ay,
Hamı məndən alar pay,"

küçədən bir pul kisəsi tapan ("Ana, gəl, gəl ki, dövlətə çatdıq, Pullu olduq, səadətə çatdıq") çocuğa anasının dilindən:

"Oğlum, nə sərd-imiş qanım
Ki, buna razı oldu vicdanın?
Niyyə verdin fənayə doğruluğu,
İrtikab eylədin bu oğruluğu?
Hiç zənn etməm, özganın mallı
Bizi zəngin qılıb, edə allı.
Gərçi pul çox fərəh-fəzadır, oğul,
Leyk - namus pek behadır, oğul!" -

buyuran bu müdrik-poetik ictimai ağsaqqal məmləkətimizin məktəb-maarif işi,

milli uşaq ədəbiyyatı, dramaturgiyası qisminin banisi oldu.

Və...

Bütün ömrü boyu geniş maarifçiliyi, gözəl poeziyası, aydın-ağsaqqal ziyası ilə xalqını qalxıma səsləmiş universal sənətkar ovaxtkı "partiya və hökumətimiz" tərəfindən ikicə kərə yad edilib; iyirmi il can qoyduğu gimnaziyanın xalqın "Şaiq nümunə məktəbi" adlandırılması istəyini rəsmiləşdirməsi və ədəbiyyat-maarif sahələrində 55 illik xidmətlərini nəzərə alaraq, "Əməkdar incəsənət xadimi" adıyla təltif etməsile...

Xalqımız isə bu cəfakəş pədaqoqu, Vətən balalarının bənzərsiz müəllim-şairini, millət, ədəbiyyat, sənət, mədəniyyət ağsaqqalımızı öz sevgi və xatirət təltifatlarıyla kifayət qədər dəyərləndirib.

Bu qəbil mükafatlar onu ele uşaqlıqdan "təqib" edib. Tiflisdəki altıncı illik şəhər müsəlman məktəbində müəllimlər nadinc uşaqlara "düz otur", "ağıllı ol" məzmunlu trafik "tərbiyələr" əvəzinə, "Abdulla kimi ol" deyərmişlər. On iki yaşında ikən ailəsilə Xorasana köçüb, orada tarix, məntiq, psixologiya elmlərinə, Azərbaycan, Şərq və rus ədəbiyyatının əsaslarına necə sayılmalı yiyələnsə, dövrün məşhur ziyalısı Yusif Ziya "mən öz məktəbində bu fərasətdə uşaq görməmişəm!" deyib.

Bu "uşaq" özü isə, bir az sonralar "Həpimiz bir yuva pərvərdəsiyiz! Həpimiz bir günəş zərrəsiyiz!" deyəcək, gələcəyin bütün uşaqlarının ırfan sūdü kimi qidalanacağı misralar yazacaqdı. İyirmi yaşında Tiflisdə, növbəti il - ömürlük məskən salacağı Bakıya gələn Abdullanın burada bir rus ziyalısının çox zəngin kitabxanasını alması faktı etərafa onun ilk "yaradıcılıq" nümunəsi kimi səs-səda salacaqdı. Mülki evindəki ırfanilik onu, siyasi bayırdakı (çoxtarıncun yumruq, süngü, "doklad" və digər macəravə maraqlardan ibarət) inqilabi olayları daha bəsitlə izləməyə səsləyəcək, milli ötenək-gələneklərə dair sevgi dolu dirçəliş yoluna düşərək, maarifçi-pədaqoq, romantik şair kimi formalaşma kursu keçəcəkd. 1910-cu ildə yazdığı "Gözəl bahar" pyesi ilə milli uşaq teatrının özülünü qoyacaqdı. Çalışdığı və sayəsində bütün dərslərin Azərbaycan-türk dilində aparıldığı (1923-cü ildə ədəbi-pedaqoji fəaliyyətinin 20 illiyinin təntənəylə qeyd

ediləcəyi) gimnaziya "Şaiq nümunə məktəbi" adlandırılacaqdı. Azərbaycan Gənc Tamaşaçılar Teatrının, "Uşaq və gənclər nəşriyyatı"nın işi birbaşa onun adı ilə bağlı olacaq, biri-birindən maraqlı ("Xasay", "Eloğlu", "Vətən", "Fitnə", "Qaraca qız"...), gözəl pyesləri sonrakı müəlliflərdən (M.Seyidzadə, M.Dilbazi, M.Rzaquluzadə, Z.Cabbarzadə və b.) örnəyə çevriləcək, milli folklorumuz toplayıb-öyrənən, xalqları əmin-amanlıq dostluğuna çağıran, neçə-neçə millətlərin ziyalıları ilə dostluq edən, dünya ədəbiyyatı nəhənglərinin (Firdovsi, Şekspir, Swift, Puşkin, Lermontov, Krilov, Nekrasov və b.) inci nümunələrini dilimizə çevirən ilklərdən olacaq, dilimizin fonetika, morfolojiya, sintaksis və üslubiyyət məsələlərinə dair tutarlı elmi məqalələr yazacaqdı.

Bunların bir neçəsindən əvvəl, Vətəni Şərqin ilk azad cümhuriyyəti kimi görüb, yazmışdı: "Sevin, sevin, ana Vətən... Artıq oldun Azad-Vətən!"

Dövrün "hadisəçilər"i sayılan "mollanəş-rəddinçilər"i qəlben hörmət-izzətlə qəbul etsə də, hər sözündə-söhbətində, publisistik məqalələrində füyuzatçılığı o çağ üçün daha münasib sayan Abdulla Şaiq Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətini bütün qəlbi ilə qarşılayıb, alqışlayırdı. Azərbaycan müəllimlərinin I, II qurultaylarının hazırlanmasında komissiya üzvü kimi böyük iş görmüş, vaxtilə "Uşaq çəşməyi", "Uşaq gözlüyü" (1907, 1909), "Gülzar" (1912) və başqa yeni tipli dərsliklər yaratmış bu, "məhiyyəti-Müəllim" əsl azadlıq carçısı kimi, Cümhuriyyət dövründə daha böyük eşqlə çalışır, "Azərbaycan" qəzetində məktəblərin milliləşdirilməsi məsələsilə bağlı ardıcıl çıxışlar edir. Həmin dövrdə hazırladığı "Milli qıraət", "Ədəbiyyat dərsləri", "Türk çələngi" (1919), "Türk ədəbiyyatı" (1920) dərsliklərindən Azərbaycan gəncliyinin böyük bir nəslə faydalanır, "Yeni ay doğarkən", "Vətənin yanıq səsi", "Arazdan Turana" silsilə əsərlərlə poeziyamıza yeni ab-hava getirir. 1919-cu ildə yaradılmış Bakı Dövlət Universitetinin (BDU) necə böyük ümummilli hadisə və mənəvi sərvət olmasını kütlə beyninə də layiqincə çatdırmaq üçün doğulmuş Şaiq bu kimi sahələrdə fəaliyyətə sövq edən, bütün sənət sənət-